وشت: محرار بنگل آهنگ: نغه رساز مرآمدن: بکمل بوجانا روزگار: زمانه دانای راز: بهید جاننے والا

THE END-----

وشت: محرار بنگل آهنگ: نغه رساز مرآمدن: بکمل بوجانا روزگار: زمانه دانای راز: بهید جاننے والا

THE END-----

نثائدی کیجے۔ فرحنگ:

تدرنو بتم بر: ببلورآغوش هوا: هوس رخوابیش مورش: میس شورشب: رات مدام: بمیشه مدام: بمیشه پنگ: بوشه پنگ: چیتا پنگ: چیتا پرتجم ربر بردم: میس بها دوں بو نیم ربنیم: میں دیکھوں ندیم: دوست رساتھی رخت: ساز وسامان نثائدی کیجے۔ فرحنگ:

تدرنو بتم بر: ببلورآغوش هوا: هوس رخوابیش مورش: میس شورشب: رات مدام: بمیشه مدام: بمیشه پنگ: بوشه پنگ: چیتا پنگ: چیتا پرتجم ربر بردم: میس بها دوں بو نیم ربنیم: میں دیکھوں ندیم: دوست رساتھی رخت: ساز وسامان شريك نغمه هاي ساريانم ا

چوروه سی در حرم دادم اذان سن ازو آموختم اسرار جان سن به دور فتنه عصر کمن او به دور فتنه عصر روان سن

سرود رفته باز آید که ناید نسیمی از حجاز آید که ناید سر آمد روزگار این فقیری دگر دانای راز آید که ناید

شق:

اس سبق میں درج دوبیتیوں کابغورمطالعہ سیجیے اورفنی خصائص کی

شريك نغمه هاي ساريانم ا

چوروه سی در حرم دادم اذان سن ازو آموختم اسرار جان سن به دور فتنه عصر کمن او به دور فتنه عصر روان سن

سرود رفته باز آید که ناید نسیمی از حجاز آید که ناید سر آمد روزگار این فقیری دگر دانای راز آید که ناید

شق:

اس سبق میں درج دوبیتیوں کابغورمطالعہ سیجیے اورفنی خصائص کی

اقبال کی دوبیتیاں

چه پرسی از مقام نوایم ندیمان عجم شناسند از کجایم گشادم رخت خود را اندرین دشت که اندر خلوتش تنها سرایم

گهری شعر عراقی را بخوانم گهری حاسی زند آتس به حانم ندانم گرچه آهنگ عرب را

اقبال کی دوبیتیاں

چه پرسی از مقام نوایم ندیمان عجم شناسند از کجایم گشادم رخت خود را اندرین دشت که اندر خلوتش تنها سرایم

گهری شعر عراقی را بخوانم گهری حاسی زند آتس به حانم ندانم گرچه آهنگ عرب را کــه شــابـد کــام بـابـی ای دل ای دل

مگر شیر و بلنگی ای دل ای دل به و دایم به جنگی ای دل ای دل اگر دستم رسد خونت بریجم بونیم تا چه رنگی ای دل ای دل

ب ، روی دلبری گر ساد است م سکس سنعم گرفت ار دلست م خدا را ساریان آبست ه سی ران که سو واساندهٔ این قافلستم کــه شــابـد کــام بـابـی ای دل ای دل

مگر شیر و بلنگی ای دل ای دل به و دایم به جنگی ای دل ای دل اگر دستم رسد خونت بریجم بونیم تا چه رنگی ای دل ای دل

ب ، روی دلبری گر ساد است م سکس سنعم گرفت ار دلست م خدا را ساریان آبست ه سی ران که سو واساندهٔ این قافلستم

بإباطاهركي دوبيتيال

ت دوری از برم دل در برم نیست هوای دیگری اندر سرم نیست به جان دلبرم کردهر دو عالم تمنای دگرجرد دلبرم نیست

خدداوندا موبیرارم ازین دل شدو روزان در آزارم ازیسن دل زیست دل زیست نالیدنم تنگ زیست الیدنم تنگ ز موبستان کسه بیسزارم ازین دل

چسرا آزرده حسانسی ای دل ای دل مسدام انسدر خیسانسی ای دل ای دل بسرو کسنجی نشیس شکر خدا کس

بإباطاهركي دوبيتيال

ت دوری از برم دل در برم نیست هوای دیگری اندر سرم نیست به جان دلبرم کردهر دو عالم تمنای دگرجرد دلبرم نیست

خدداوندا موبیرارم ازین دل شدو روزان در آزارم ازیسن دل زیست دل زیست نالیدنم تنگ زیست الیدنم تنگ ز موبستان کسه بیسزارم ازین دل

چسرا آزرده حسانسی ای دل ای دل مسدام انسدر خیسانسی ای دل ای دل بسرو کسنجی نشیس شکر خدا کس

اقبال أوربا بإطاهر

بابا طاهر همدانی بانچویں صدی ججری کے عظیم عرفاوشعرائیں جا ہوتے ہیں۔ وہ بلجوق محکمران طغرل کے ہم عصر ہے۔ چوتھی صدی ججری کے اوافر میں همدان میں بیدا ہوئے اور بانچویں صدی ججری کے وسط میں اس شہر میں وفات بائی جہاں ان کی آخری آرامگاہ آج بھی مرجع خلائق ہے۔ بابا طاهر نے فارس کے ایک مقامی لیجے" کری" میں دوبیتیاں کہی ہیں۔ چوعروض اوز ان کے اعتبار سے رہا علی ہے مختلف صعف بخن ہے ۔ جنر بات واحساسات کا پر ملا اور بے ساختہ اظہار بابا طاهر کی خاص خوبی ہے ۔ عشق حقیق کے لافانی جذبے سے سرشار ان کی دو بیتیاں فارس شاعری کا لا زوال حسن ہیں۔ اقبال کی آخری شعری تصنیف ارمغان جاز میں درج دوبیتیاں بابا طاهر کے زیر اثر دکھائی دیتی ہیں۔

اقبال أوربا بإطاهر

بابا طاهر همدانی بانچویں صدی ججری کے عظیم عرفاوشعرائیں جا ہوتے ہیں۔ وہ بلجوق محکمران طغرل کے ہم عصر ہے۔ چوتھی صدی ججری کے اوافر میں همدان میں بیدا ہوئے اور بانچویں صدی ججری کے وسط میں اس شہر میں وفات بائی جہاں ان کی آخری آرامگاہ آج بھی مرجع خلائق ہے۔ بابا طاهر نے فارس کے ایک مقامی لیجے" کری" میں دوبیتیاں کہی ہیں۔ چوعروض اوز ان کے اعتبار سے رہا علی ہے مختلف صعف بخن ہے ۔ جنر بات واحساسات کا پر ملا اور بے ساختہ اظہار بابا طاهر کی خاص خوبی ہے ۔ عشق حقیق کے لافانی جذبے سے سرشار ان کی دو بیتیاں فارس شاعری کا لا زوال حسن ہیں۔ اقبال کی آخری شعری تصنیف ارمغان جاز میں درج دوبیتیاں بابا طاهر کے زیر اثر دکھائی دیتی ہیں۔

نیش: ڈیک

نیش: ڈیک

قبا: لباس رلباده قش بینجره کرم: کیزا کرمک: کیزا گذار: ساحل گزار: باخ گل به شی ماهی: جیلی منت: احسان منت: احسان مور: چیوش نشین گرفتن: شیکا نابنانا نوهبید به بشروب نهال: پودا قبا: لباس رلباده قش بینجره کرم: کیزا کرمک: کیزا گذار: ساحل گزار: باخ گل به شی ماهی: جیلی منت: احسان منت: احسان مور: چیوش نشین گرفتن: شیکا نابنانا نوهبید به بشروب نهال: پودا خرو: عقل خزیدن: رینگنا خس: گهاس کے تکے خطا: خلطی خطا: خلطی خیابان بسرئرک روا: جائز روا: جائز روا: جائز سفال بمٹی سفال بمٹی سفال بمٹی سفان بمٹی شفان برئین شفان برئین شفان برئین شفان برئین خاباب برئیدہ طاری برندہ خرو: عقل خزیدن: رینگنا خس: گهاس کے تکے خطا: خلطی خطا: خلطی خیابان بسرئرک روا: جائز روا: جائز روا: جائز سفال بمٹی سفال بمٹی سفال بمٹی سفان بمٹی شفان برئین شفان برئین شفان برئین شفان برئین خاباب برئیدہ طاری برندہ

مشق:

اس سبق میں ورج قطعات میں سے اولی اصطلاحات کی فشائدہی کریں۔ فشائدہی کریں۔ فرھنگ:

> ایاغ: بیاله آهو:هرن پیداشتن: گمان کرنا پولاد: فولاد تاک: انگورکی تیل تیم : کلهاژی تنیش: برنوپ تنیش: بندوق تیره: تاریک

مشق:

اس سبق میں ورج قطعات میں سے اولی اصطلاحات کی فشائدہی کریں۔ فشائدہی کریں۔ فرھنگ:

> ایاغ: بیاله آهو:هرن پیداشتن: گمان کرنا پولاد: فولاد تاک: انگورکی تیل تیم : کلهاژی تنیش: برنوپ تنیش: بندوق تیره: تاریک

عقاب دوربیس جویینه راگفت نگاهم آنچه می بیند سراب است جوابیش داد آن سرغ حتی اندیس توسی بینی و سن دانم که آب است صدای سا هی آمداز ته بحر که چیزی هست و هم در پیج و تاب است گرکمشبتاب

شنیدم کرمك شب تاب می گفت نه آن مورم که کسس نالد زنیشم توان بی منت بیگانگان سوخت نیندای که من پروانه کیشم اگر شب تیره تر از چشم آهوست خود افروزم چراغ راه خویشم عقاب دوربیس جویینه راگفت نگاهم آنچه می بیند سراب است جوابیش داد آن سرغ حتی اندیس توسی بینی و سن دانم که آب است صدای سا هی آمداز ته بحر که چیزی هست و هم در پیج و تاب است گرکمشبتاب

شنیدم کرمك شب تاب می گفت نه آن مورم که کسس نالد زنیشم توان بی منت بیگانگان سوخت نیندای که من پروانه کیشم اگر شب تیره تر از چشم آهوست خود افروزم چراغ راه خویشم

كرم كتابي

سنبدم شبی در کتب خانه من به پروانه می گفت کرم کتابی به اوراق سینانشیمن گرفتم بسی دیدم از نسخه قاریابی نعم میده ام حکمت زندگی را همان تیره روزم زبی آفتابی نکوگفت پروانه نیم سوزی که این نکته را در کتابی نیابی تیسش می کندزنده ترزندگی را تیسش می دهدیال و پرزندگی را

كرم كتابي

سنبدم شبی در کتب خانه من به پروانه می گفت کرم کتابی به اوراق سینانشیمن گرفتم بسی دیدم از نسخه قاریابی نعم میده ام حکمت زندگی را همان تیره روزم زبی آفتابی نکوگفت پروانه نیم سوزی که این نکته را در کتابی نیابی تیسش می کندزنده ترزندگی را تیسش می دهدیال و پرزندگی را ہوتے ہیں۔" قطعہ" تقریباً هردور بیں رائے صنف بخن رہاہے۔انوری، سعدی ،ابن بیمین اور پروین اعتصامی قطعہ نگاری بیس ممتاز مقام رکھتے ہیں ۔اقبال کے قطعات موضوع کی افغرادیت اور فنی مہارت کے سبب اہمیت کے حال ہیں۔

اقبال کے چندشہو رقطعات ملاحظہ کیجے۔

حيات جاويد

گمی مبر که به پایان رسید کار مغان هرار بادهٔ ناخورده در رگ تاك است چمن خوشست و لیکن چوغنچه تنوان زیست قبای زندگیس از دم صیا چاك است اگر ز رسز حیات آگمی ، مجوی و مگیر دندی که از خالش آرزویاك است بخود خزیده و محکم چو کوسماران زی چوخس مری که هوا نیز و شعله بیباك است

ورس بيست ودوم:

اقبال کی قطعہ نگاری الملک للد

طارق چو بر کتار اندلس سفنیه سوخت گفتند کارتوبه نگاه خرد خطاست دوریم از سواد وطن ساز چون رسیم ترك سبب زروی شریعت کجارواست خندید و دست به شمشیر برد و گفت هر ملك ملك ماست که ملك خدای ماست مندرج بالا اشعارین تافیه پرتوج و یجی، یه اشعار تالب کے

پہلاشعر جے مطلع کہتے ہیں ،غزل کی طرح مصر عنہیں ہے ، جبکہ هردوسرے مُصرً ع بین قافیہ اپنی جگہ پرموجود ہے۔ ایسی صنف خن "قطعہ" کہلاتی ہے۔ قطعہ میں اشعار کی کم از کم تعداد دو ہے۔ قطعات میں بالعموم اخلاقی ، معاشرتی ،ساجی اور پند ونصائے کے موضوعات بیان مستور: چھپاہوا مقسود: هدف نای: بانسری نفیر: آواز (بانسری کی دردناک آواز) نفی: بانسری ربانس نبیتان: بانسوں کا حجند وصل: ملاپ همدوش:هم پله رقصِ تن بدن كارقص رقصِ جان بروح كارقص روزگار: زمانه سوختن : جلانا شباب: جوانی شرار: چنگاری ظرن : گمان عذوبت : مشاس عزوبت : مشاس عزوال : برن کم خور : کم کھانے والا کم خور : کم کھانے والا کم گفتار : کم بولنے والا گردندہ : گھو منے والا ماہ نو: نیا جا ند رقعی جان آسوختن کاری بود غیر حق را سوختن کاری بود فرهنگ:

> اسرار زمرتر کی جمع ، راز اندیشه: سوی آموختن: سیکهنا بت پرستی: بنوں کی پوجا بت گری: بت بنانا پیکار: جنگ برتیا: کمپکشال جان: روح جان: روح درس: سبق دستور: طریقه روش

منکر خود نرد من کافر تراست
عدل در قم رو رضا از کف سده
قد مد در فقر وغنا از کف سده
حفظ جانها ذکرو فکر بی حساب
حفظ تنها ضبط نعس اندر شباب
حاکمی در عائم بالا و دست
حز به حفظ حان و تن ناید به دست
پیر روسی را رفیق راه ساز
پیر روسی را رفیق راه ساز
تا خدا بخشد تو را سوز و گداز
شرح او کردند و او را کسس ندید
معنی او چون غرال از ما رمید
رقص تس از حرف او آموختند
وخشم را از رقص جان بر دوختند

بوسه زن بر آستان کاملی سمع خود را همچوروسی برفروز روم را در آتسش تبریبز سوز هست معشوقی نمان اندر دلت چشم اگر داری ، بیا ، بنمایمت دل زعشق او توانسامی شود خاك همدوش تبريا اسی شود

مثنوی اقبال'' جاوید ناسه''

صد کتاب آموزی از اهل هند خوشتر آن درسی که گیری از نظر کم خورو کم خواب و کم گفتار باش گردخود گردنده چون پرکار باش سنگر حق نردنده پاکار باش

مثنوی اقبال اسرار ورموز"

نقطهٔ نوری که نام او خودی است

زیر خاك ماشرار زندگی است

از محبت سی شود پاینده تر

زنده تر سوزنده تر تابنده تر

فطرت او آتیش اندوزد زعشق

عشق را از تیخ و خنجر باك نیست

اصل عشق از آب و باد و خاك نیست

در جهان هم صلح و هم پیكار عشق

آب حیوان تبغ جوهر دار عشق

اب حیوان تبغ جوهر دار عشق

عاشقی آموزو محبوبی طلب

عاشقی آموزو محبوبی طلب

گیمیاپیدا کن از مشت گلی

نیك چشم و گوش را آن نور نیست تن زجان ، جان زتن مستور نیست لیك كسس را دید جان دستور نیست آتش است این بانگ نای و نیست باد هر كه این آتاش ندارد نیست باد آتش عشق است كاندر نی فتاد جوشش عشق است كاندر می فتاد

مثنوي معنوى مولوي

بشنوازنی چون حکایت می کند
از جدائیها شکایت می کند
کرنیستان تا مرا ببریده اند
از نغیرم مردو زن نالیده اند
سینه خواهم شرحه شرحه از فران
تا بگویم شرح درد اشتیان
هر کسی کو دور ماند ازاصل خویش
بازجوید روز گار وصل خویش
مین به هر جمعیتی نالان شدم
جفت بد حالان و خوشحالان شدم
از درون می از نالی خود شد یار مین
از درون می از نالی خود شد یار مین
سر می از نالی خود شد یار مین

بوستان سعدي

٣ ـ ماشقاند:

خسر ووشيرين نظامي، وليس وراميني فخر الدين اسعد كر گاني

٣- عارفانه:

حديقيد الحقيقة سنائى منطق اللير عطاراور مثنوى معنوى مولانا

19)

فر دوی طوی ، اسدی طوی ، نظا می تنجوی ، سنائی غز نوی ، سعدی شیرازی بمولا ناروم ، امیرخسر واور جامی نامورتزین مثنوی کوشاعر بیں ۔ وراسل ہر شعر کا تافیدا لگ ہے۔ ہر شعر مُصر یہ ہے یہ دونوں مُصر عے ہم تافید ہیں۔ ایسے اشعار کو ''مشوی'' کا نام دیا جاتا ہے۔ یہ تالب طویل داستان یا مفاصیم و مطالب کے بیان کے لیے ہے حد مناسب ہے۔ چونکہ شاعر نہ صرف ھر شعر ہیں تافیہ تبدیل بلکہ بوقت ضرورت دھر لیا بھی جا سکتا ہے۔ ''مثنوی'' فاری شاعری کی قدیمتر بین اور رائی تر بین اصناف شخن میں سے ایک ہے۔ یہ شعری تالب فاری شعراک ایجاد ہے۔ رود کی سمر قندی کی '' کلیلہ و دمنہ'' اور ابوشکور بخی کی '' آفرین نامہ'' فاری کی ابتدائی مثنویاں ہیں۔

مثنوی کے موضوعات:

موضوع ومطالب کے اعتبارے فاری مثنویوں کو درج ذیل چارحصوں میں تفشیم کیاجا سکتا ہے۔ اجماس وتاریخی:

> ندابنامهٔ فردوسی اسکندر نامهٔ نظامی ۲ اظل تی و ایم:

درس بيست و مكم:

اقبال كامثنوي سرائي

شاعری زیس متنوی مقصود نیست

بست بسرستی بت گری مقصود نیست
هندی ام از پارسی بیگانه ام
مساه نو باشم تحی بیدسانه ام
حسس انداز بیان از مین میجو
خوانسار و اصفحان از مین میجو
گرچه بندی در عذو بیت شکر است
طرز گفتار دری شیرینتر است
در خورد با فیطرت اندیشه ام
مندرجه بالا اشعار اقبال کی مشهورشعری تفتیف "امرارخودی"

عرب ان اشعار اقبال کی مشهورشعری تفتیف" امرارخودی"

غیم دهم: دنیا کاغم نغان: نالدوفریاد کاه: بینکا کف: بینتیل کوهگران: بهاری پیهاژ گران: مهنگا مدومهر: چانداورسورج نزخ: قیمت نزخ: قیمت نیز دان: خدا

فرهنگ:

اختر:ستاره

الجم: ستاره

آھنگ:ارادہ

لاگ نیتا

ير: بوز حارية هيا

چنان:وييا

چنین: ایبا

خرد:عقل

خلد برين: جنت اعلى

درخور بودن: شامان شان موما

در يوز وكرون: بهيك ما نكنا

سبو: مظارصراحی

عالم : ونيا

غزل اقبال

بازاین عالم دیرینه جوان می بایست برگ کاهش صفت کوه گران می بایست کف خاکی که نگاه همه بین پیدا کرد در ضمیرش جگر آلوده فغان می بایست ایس سه و مهر کهن راه به جایی نیرند انجم ناره به تعمیر جهان می بایست هرنگاری که مرا پیش نظر می آید خوش نگاری است ولی خوشتو از آن می بایست گفت یزدان که چنین است و دگر هیچ مگو گفت آدم که چنین است و چنان می بایست گفت آدم که چنین است و چنان می بایست

مندرجه بالاغز لیات کابغور مطالعه کریں اور اد بی اصطلاحات و مشتر کات کاحائز ولیس ۔

غزل نالب

اختری خوشترازئیم به جمان می بایست خرد پیر سرا بخت جوان می بایست به زمینی که به آهنگ غزل بنشینم خاك گلبوی و هوا مشك فشان می بایست بسر نتابیم به سبو باده ز دور آوردن خانهٔ من به سبو باده ز دور آرانشود خانهٔ من به سبو کوی مغان می بایست تاتنك ماییه به دریوزه خود آرانشود نرخ بیراییهٔ گفتار گران می بایست نرخ بیراییهٔ گفتار گران می بایست قدر انفاس گرم در نظرستی غالب درغم دهر دریغم به فغان می بایست

اقبال وغالب

اسداللہ خان خال (۱۲۱۲ھ۔۱۲۸۵ھ) فاری غزل کوئی کی قدیم روایت کے آخری عظیم شاعر ہیں ۔نظیری نمیثا پوری ،عرفی شیرازی ،ظہوری ترشیزی ، حزین لاھیجی اور بیدل کے شعری اسالیب کی جھلک خالب کی غزل کوئی میں نمایاں ہے ،لیکن ان عظیم شعرا کے گہر ہے الرات کے باوجو دخالب کوصاحب اسلوب شاعر کہاجا سکتا ہے۔

ان کے ہاں نظیری کی نز اکت ،عرفی کی خودی اور انا ،ظہوری کی پختگی اور بیدل کی سلاست و جز الت کیجا دکھائی دیتی ہے۔جبکہ مطالب و مضامین کے اعتبارے نالب کے ہاں ابتکار اور جدّت دکھائی دیتی ہے۔ اقبال نے کلا سکی فارسی شاعری کے روایت کے اس عظیم شاعرے گہرے اثر ات قبول کیے ہیں۔

گریختن:فرار بونارگریزال بهونا محوشدن: نابود بهوجانا نگاه:نظر نوا: آواز

مشق

مندرجه بالاغز لیات میں ادبی اصطلاحات کا جائزہ لیں ، نیز دونوں کی غز لیات کی مشتر کہ خوبیوں کا بھی ذکر کریں:

فرهنگ:

الشخوان:هدرى

النشت: النكل

بال:پ

بخ : سمندر

حتا:مهندي

مرية: تخت

عصا: چیمری

غبار: دهول

غوطه زون:غوطه لگانا

كور: نابينا

بىجىز ئىدارد تېيىدن ئىقسىت ر ئىار سىوختىدى بىدل وفا چە سى جويى غزل اق<mark>ب</mark>ال

به آدسی نرسیدی خدا چه سی جویی زخود گریخته ای آشنا چه سی جویی دگر به شاخ گل آویزو آب و تم در کش پریده رنگ ریاد صیاچه سی جویی عیار فقر رسلطانی و جمانگیری است سریر جم بطلب بوریا چه سی جویی سراغ او زخیاب ان لاله سی گیرند نوای خون شدهٔ ما زما چه سی جویی توای خون شدهٔ ما زما چه سی جویی قلندریم و کرامات ما جمانینی است زمانگاه طلب کیمیا چه می جویی

فکری اور فنی هر دو اعتبار سے فارس شاعری میں بیدل منفرد حیثیت کے حال میں ۔ان کے بال زندگی کے حقائق اور ساجی مسائل کا گرا شعور ملتا ہے ۔ان کا کلام عظمت انسانی اور خود شناسی کے مضامین سے پُر ہے ۔علامہ اقبال، بیدل کی عظمت فکر وفن کے معتر ف سے اور ان کی شاعری میں بیدل کے اثر ات سے انکا زبیں کیا جا سکتا۔

غزل بيدل

چو محو عشق شدی رهنماچه می جویی
به بحر غوطه زدی ناخداچه می جویی
عصاز دست تو انگشت رهنما دارد
تو گرنه کور دلی از عصاچه می جویی
جزاین که خورد کند حرص استخوان تو را
دگر زسایه بال هماچه می جویی
صفای دل نیسنده غیار آرایسش
به دست آینه رنگ حناچه می جویی

اقبال اوربيدل

میر زاعبدالقادر بیدل، گیارهویں صدی هجری کے عظیم ترین فاری شاعری ہیں۔ سبجی تذکرہ نگاروں اور فقادانِ فن نے آئیں متفقہ طور پر فاری شاعری کی هزار سالہ تاریخ کے اہم ترین شعرامیں شار کیا ہے۔ مرزا نالب نے آئییں '' بحر بے کرال' اور' محیط بے ساحل' کے القاب سے یا د کیا اور اپنا معنوی استاد قرار دیا ہے۔ خالب نے ریختہ یعنی اردوشعر کوئی میں طرز بیدل کی پیروی بھی کی ہے۔

بیدل کا اصل نام عبدالقا در اور کنیت ابوالمعانی تھی۔ دیباچہ گلتان میں درج بیمُصر ٔ عُنظر سے گذرا: ''بیدل از بی نثان چہ کوید ہا ز'' تو اس قدرمتار موئے کہ ابنا تُحلَّص بیدل رکھ لیا۔ بیدل کے معنی عاشق کے بھی ہیں اور تصوف کے حوالے سے اس کا مفہوم یوں بھی ہے کہ تلب سا تک دنیاوی خواصصات سے پاک ہو۔

فرهنگ:

دلنواز: دل کوجھانے والا عشوہ: نا زوادا کف زون: تالی بجانا پردگیان: فرشتے مژہ: پیکیں صومعہ: بتکدہ دیدۂ خواہناک: خواب آلود آ پھیس بہا: قیمت

غزل اقبال

خیرون قاب برگشاپردگیان ساز را
نعیمه تازه یاد ده سرغ نواطراز را
دیدهٔ خوابنان او گربه چمن گشوده ای
رخصت دف نظر بده ، نرگس نیم باز را
سجدهٔ تو بر آورد از دل کافران خروش
ای که دراز تر کنی پیش کسان نماز را
گرچه مناع عشق را عقل بهای کم نمد
من ندهم به تخت جم آه جگر گداز را
برهمن به غیرنوی گفت کرامتم نگر
تو که صنم شکسته ای بنده شدی ایاز را

ند کورہ غزلیات میں ادبی اصطلاحات اور مشتر کات کی الگ الگ نشائد ہی کریں۔

غزل وحثى

خیرو بناز جلوه ده قامت دلنواز را چون قد خود بلند کن پایه قدر ناز را عشوه پرست من بیا، می زده مست و کف زنان حسن توپرده گویدر پردگیان راز را عرض فروغ چون دهد مشعلهٔ جمال تو قصه به کوتمی کشد شمع زبان دراز را نیم نظر اجازه ده نرگیس نیم باز را رحمیم و حریده رو کعبهٔ عشق مقصدم بدرقه اشك و آوسن قافله غشق مقصدم

در سيجد هم:

اقبال اوروحثي

مش الدین محمد وحتی بانقی دسویں صدی هجری کے عظیم شاعر میں ۔انہوں نے ترجیج بند ہر کیب بنداور قصیدہ کوئی میں کمال پایا ۔فظامی سنجوی کے '' خمسہ'' کی تقلید میں مثنویا ں بھی لکھیں جبکہ غوز ل کوئی میں بھی ان کا مقام ومرتبہ بہت بلند ہے ۔ان کی غزلیات میں طرز نغانی اور سبک ہندی کے گہر ہے اثرات محسوں کیے جاسکتے ہیں ۔ اقبال نے وحثی کی پیروی میں بھی چندغزلیں کہی ہیں جوفکری

وفني هردواعتبارے مے حداہم ہیں۔

فرصت:وفت رموقع کیش: دین رمذهب مردغونا:فریا دکرنے ولا مخض نشاط:خوشی مصوای وسل: ملاپ کی خواہش ایما: اشاره آزرده: عملین بربط: ساز تحبلی: جلوه جمال: خوبصورتی درخور بودن: شایان شان بهونا درما: سمندر دشت: جنگل رصحرا دهر: دنیا رخصت: اجازت رمز: راز

عذر:معذرت

غزل اقبال

زخاك خويش طلب آتشى كه پيدا نيست تجلى دگرى درخور تقاضانيست يه ملك جم ندهم شصرُع نظيرى دا كسى كه كشته نشداز قبيلهٔ مانيست مريد همت آن رهروم كه بانگذاشت به جاده اى كه در و كوه و دشت و دريانيست شريك حلقه رندان باده پيما باش حذر زبيعت بيرى كه مرد غوغانيست برهنه حرف نگفتن كمال گويايي است حديث خلوتيان جزبه رمزو ايمانيست حديث خلوتيان جزبه رمزو ايمانيست

ندگوره غزالیات میں اولی اصطلاحات اور مشتر کات کا جائزہ بس۔

غزلنظيري

گریزدار صف ما هر که مرد غوغانیست کسی که کشته نشدار قبیلهٔ مانیست زیای تا به سرش نازو غمزه در اعراض هزار معرکه و رخصت تماشانیست هزار معرکه و رخصت تماشانیست یه حکم عقل عمل در طریق عشق مگن که راه دور کند رهیری که دانانیست فیلک سراسر بازار دهر غم چیدست نشاط نیست که یک جامی هست یک جانیست نظیری است به حالی ز غمزه خونین تر نظیری است به حالی ز غمزه خونین تر به شکوه تا دلت آزرده است گویانیست

درس هفدهم:

اقبال اورنظيري

میر زا محمد حسین نیشا پوری (وفات: ۱۰۱ه) دسوی اور گیارهویں صدی هجری کے عظیم ترین شعرامیں ہے ایک ہیں۔ بالخصوص غز لگوئی میں ان کامقام بہت بلند ہے۔ ان کی غز لیات میں عارفاندسوچ جھی ملتی ہے اور فاسفیاندافکار بھی ، واردات و کیفیات قلبی کابر ملا اظہار بھی دکھائی دیتا ہے اور عشق و محبت کے اسرار ورموز بھی ۔ زبان صاف وسادہ ہے اور انداز بیان تیکھا۔ وہ خود کو جا فظ کامقلد بھی کہتے ہیں۔

اقبال نے نظیری سے گہر ہے اثر ات قبول کیے ہیں۔ بلکہ یوں کہاجائے تو بے جانہ ہوگا کہ اقبال کی بہترین غز لیات نظیری کی پیروی ہی میں کہی گئی ہیں اور بالخصوص انہی غزلیات میں اقبال ایک عظیم غزل کو شاعر کے روپ میں دکھائی دیتے ہے۔ فرهنگ:

بها: قیمت تهی: خالی جلد نشین: پر ده نشین دیدهٔ خوابناک: خواب آلود آنگهین رخصت: اجازت عیان: آشکار کودکان: پچ مناع عشق: عشق کی دولت پنم باز: آرهی کهلی بوئی

غزل اقبال

خیرو نقاب برگشا پردگیان ساز را
نعده می تازه یاد ده سرغ نوا طراز را
دیدهٔ خوابنان او گریه چس گشوده ای
رخصت دل نظر بده نرگس نیم باز را
حرف نگفتهٔ شما بر لب کودکان رسید
از سی بی زیان بگو خلوتیان راز را
گرچه متاع عشتی را عقل بهای کم نهد
می ندهم به تخت جم آه جگر گداز را
برهمنی به غزنوی گفت کرامتم نگر
تو که صنم شکسته ای بنده شدی ایاز را
تو که صنم شکسته ای بنده شدی ایاز را

ندکورہ غزالیات میں سے ادلی اصطلاحات اور مشتر کات کا بغور جائزہ لیجیے۔ ای که گشوده چشم جان در طلب حقیقتی طرف نقاب بر فکن پردگی مجاز را شریت ناز راکند تلخ به کام دلیران عرفی اگر بیان کند چاشنی نیاز را مشہورروایت کی رُوے اپنی ایک پیش کوئی کے مطابق ایک درولیش اس کی هڈیوں کوسمیٹ کرنجف اشرف لے گیا ۔ با نگ درا میں 'عرفی'' کے عنوان سے ایک ظم موجود ہے، جس کامطلع مچھ یوں ہے:

محل ابسما کیا تعمیر عرفی کے تخیل نے تصدق جسس به حیرت خانهٔ سینا و فارابی اقبال کے اردووفاری کلام پر عرفی کے اثرات فاضے نمایاں

-4

فزلوني

خیرو به جلوه آب ده سرو چمن طراز را آب و هیوا زیداد کس باغیچه نیداز را صورت حال چون شود بر توعیان که می برد ناز تو جنبیش از قلم چهره گشای راز را تا حرم فرشتگان از دل و دین تهی شود رخصت جلوه ای بده حجله نشین راز را

درس شارز وهم:

اقبال ومرفي

جمال الدین عرفی شیرازی (۹۲۳-۹۹۹ه ق) دسویں جری کا بے مثال شاعر ہے ۔ اگر چہ عرفی کی اصل وجہ شیرت قصیدہ کوئی ہے لیکن اس کی غزالیات بے صدلنشیں اور دلیذیر بین ۔ وہ خود بھی اپنے آپ کو ایک سچا غزل کوقر اردیتا ہے ۔ قصیدہ کہنے سے تو محض تن کی دنیا آیا دہوتی ہے جبکہ غزل کوئی سے دل کی دنیا پر بہارآتی ہے:

قسسدہ کسار ہوس پیشگاں بود عرفی
تو از قبیلۂ عشقی وظیف ات عول است
عرفی نے شیراز کے ایک عالی رتبہ فائدان میں جنم لیا، پھر
پرسفیر کی راہ لی، اس نے کیم ابوالفتح گیلائی، عبدالرجیم فانخانان، شہنشاہ
اکبراور شیرادہ سلیم کی شان میں تصائد کہے ہیں عرفی ایک انا پسنداور خود
پرست شاعر تھا جس کی واضح مثالیں اس کی شاعری میں جا بجا ملتی ہیں۔
عرفی نے عالم جوانی ہی میں لاھور میں وائی اجل کو لیک کہا اور

محتِ: محبت کرنے والا نوری: مراوفرشتہ پردوان: خدا فرهنگ:

اندک: تھوڑ اسا
بیم: خوف
بیم: خوف
خاکی: مراد انسان
خاکی: مراد انسان
خلید ن: کھفکنا
دیگر کون شدن: درهم برهم ہوجانا
رستگاری: نجات
شیہر: آسان
شادی: خوش عیب جو: عیب ڈھونڈ نے والا
گر داب بیمنور
گر دون: آسان
گر دون: آسان

غزل اقبال

فروغ خاکیان از توریان افزون شود روزی رسین از کوکب تقدیر ما گردون شود روزی خیال ساکه او را پرورش دادند طوفانها زگرداپ سیمر نیلگون بیرون شود روزی یکی در معنی آدم نگر از من چه می پرسی هنوز اندر طبیعت می خلد مورون شود روزی چنان موزون شود این پیش یا افتاده مضمونی که یردان را دل از تأثیر او پر خون شود روزی

ندکورہ غز لیات میں ادبی خصائص کی نشاندہی سیجی، نیز دونول شعرا کے مشتر کات کا جائز ہ کیجئے۔

غزل نغاني

نه خوی نازگت از غیر دیگرگون شود روزی نه این رشك از دل پر خون من بیرون شود روزی به بید برست داشتم جاسی به صد شادی ندانستم که از چشم بدم این باده در دل خون شود روزی به چشم کم مبین ای عیب جو اشك نیاز بن که اندك آب تنك جیجون شود روزی به سردن هم ندارد رستگاری عاشق مسكین دلا این نکته ان معلوم از مجنون شود روزی زیم یار نفرون شود روزی زیم یار نفرون شود روزی دلا این نکته ان معلوم از مجنون شود روزی زیم یار نفرون شود روزی

درس بإنز وهم:

اقبال اورفغاني

بابا نغانی نویں صدی هجری کے اواخر اوردسویں صدی هجری کے اوائل کے مشہور شاعر بلکد اپ عہد کا عظیم ترین تحز لگو ہیں۔ پہلے ' سکا گ' پھر'' نغانی '' تُخلُص اختیار کیا ۔ نغانی نے حافظ کے اسلوب اور انداز میں اور معارف و حقائق کو عشق کی زبان میں بیان کیا ہے ، اس بنا پر محققین نے اور معارف و حقائق کو عشق کی زبان میں بیان کیا ہے ، اس بنا پر محققین نے انہیں ' حافظ کو چک' کے نام سے یا دکرتے ہیں۔

نغانی نے غزل کا ایک نیا اسلوب ایجاد کیا ہے ''طرز نغانی'' کہتے ہیں ۔ محتشم کا شانی بظیری نمیشا پوری ، عرفی شیرازی اور وحثی با فق جیسے عظیم شعرائے نغانی کی پیروی میں شعر کہے ہیں ۔ دراصل نغانی کی شاعری سبک هندی کا آغاز ہے ۔ اس کے ہاں نازک خیالی اور وقوع کوئی نام ہیں جوسبک بندی کے بنیا دی عناصر ہیں۔

اقبال نے غزل کوئی میں تغانی ہے بھی اثر ات قبول کیے ہیں۔

قسمت: حصه قفس: پنجره گیسو: رکنیس ماهتمام: پوراچا ندر بدر مهر: محبت

آنکه به خلوت قفس گفت پیام خویش را مثق:

مندرجہ بالاغزلیات میں ادبی اصطلاحات وخصائص اور دونوں شاعروں کے بان بائی جانے والی مشتر کہ خوبیوں کا جائز ولیں۔ فرھنگ:

> آهو: برن بام: حیت جرعه: گھونٹ خلوت: تنجهائی دام: جال زمام: نگام رباگ دوڑ زمزمهٔ کهن: پرانا نغمه صید: شکار طاری پیش رس: پہلے پہنچنے والا پرندہ

بر سن خسته دل سزن طعنه به منه دایکوان صید کس دگر مخوان آهوی دام خویش را جامی تشنه لب که شد خاك ژ شوق لعل تو باده خور و بر او فشان جرعهٔ جام خویش را

غزل اقبال

بر سرِ کفرو دین فشان رحمت عام خویش را
بند نقاب بر گشا ماوتمام خویس را
زسزسهٔ کمن سرای گردش باده تیز کن
باز به برم مانگر آتش جام خویش را
دام ر گیسوان بدوش زحمت گلمتان بری
صید چرانمی کنی طایر بام خویش را
دوش به راهبر زند راه بگانه طی کند
می ندهد به دست کس عشق زمام خویش را
قاقلهٔ بهار راطایر بیش رس نگر

جسک عالم بندگان و خواجه او ست" سبک عراتی جای پرشتم ہوجاتا ہے اوراس کے بعد سبک هندی کا آغاز ہوتا ہے ۔ البتہ تا بل ذکر ہے کہ خیال بندی کا اسلوب جوسبک بندی گ خصوصیت اور پہچان ہے، جامی کے کلام میں بھی پایا جاتا ہے ۔ جامی نے غر کلوئی میں سعدی شیر ازی ، امیر خسر و بھن دھلوی اور کمال جحدی کی پیروی کی ہے ۔ اقبال کے ہاں جامی کے رنگ میں متعدد غر لیات ملتی ہیں

غزل جاي

بام بر آ و جلوه ده ساوتمام خویش را مظلع آفتاب کن گوشهٔ بام خویش را با همه می رسد غمت قسمت بنده هم بده خاص به دیگران مکن رحمت عام خویش را برد متاع هستی اش زود به کشور عدم هر که به دست عشق تو داد زمام خویش را

درس چباروهم:

اقبال وجامي

نورالدین ابوالبرکات عبدالرحمن جامی (۸۱۷ه ـ ۸۹۸ه)
نویں صدی هجری کے عظیم صوفی شاعر ہیں ۔ بعض نافدین خن نے آئیس
حافظ کے بعد کے دور کا سب سے بڑا شاعر قرار دیا ہے ، اور کچھاصل فقد و
تحقیق آئیس خاتم اشعر ابھی گردانتے ہیں ۔ ان کی غزلیات میں عاشقانہ
مضامین بھی ہیں اور عارفا نہ و حکیما نہ مطالب بھی ۔ رسول اکرم کی شان میں
کئی گئی خزلیہ نعیس بلاشیدا پی مثال آپ ہیں ۔ اقبال نے اسرار ورموز میں
جامی کے بارے ہیں یوں اظہار خیال کیا ہے:

کشته انداز سلا جاسی ام نظم و نشر او علاج خاسی ام شعر لبرد ز معانی گفته است در ثنای خواجه گوهر سفته است انسخه کونین را دیباچه اوست شبتان: رات بسر کرنے کی جگه فراق: چدائی رهجر فروستن: بند کردینا نغان: نالدوفریاد کبر: برژائی ربزرگ مجال: حوصله معانی بیپلی معما: بیپلی معما: بیپلی ماتمام: نامکمل فرهنگ:

اكراه: كراهت را جتناب

اندام:بدك

سميختن: ملانا

م تين: اصول

بند: بندهن

بنده:غلام

جرّ وُ شاهين: عقاب کا بچه

خودفر وش: خودكو بيجية والا

واتم: يميشه

وري: بتكده

ۇرد: تېچىپ

زيرو بم: اتار چرا حاد

سقف: اندرونی حیب.

عـاشق دردی کـش اندر بندِ مال و جاه نیست غزل اقبال

از نوا برمن قیامت رفت و کس آگاه نیست پیش محفل جزیم و زیر و مقام و راه نیست لب فروبند از فغان در ساز با درد فراق عشق تا آهی کشد از جذب خویش آگاه نیست شعله ای سی باش و خاشاکی که پیش آید بسوز خاکیان را در حریم زندگانی راه نیست جرهٔ شاهین به سرغان سرا صحبت مگیر خیز و بال و پر گشا پرواز تو کوتاه نیست در غزل اقبال احوال خودی را فاش گفت زانکه این نو کافر از آئین دیر آگاه نیست زانکه این نو کافر از آئین دیر آگاه نیست

مندرجه بإلا غزليات مين ادبي اصطلاحات اورمشتر كات كى نشا عرضي كرين -

یاسیت سے دورر ہے کامشورہ دیا لیکن آئیس فاری شاعری میں حافظ کے بلند مقام کوشلیم کرنے میں کوئی ہا کئیس، یہاں تک کدا قبال پکارا محتے ہیں کوئی یا کٹیس، یہاں تک کدا قبال پکارا محتے ہیں کوئون کہتے ہوئے کویا حافظ کی روح میر سے اندرحلول کر جاتی ہے۔ جس سے اقبال کی شاعری پر حافظ کے گہر ہے اگر است کا اندازہ لگایا جا سکتا ہے۔

غزل مانظ

زاهد ظاهر پرست از حالِ ما آگاه نیست در حقی ما هر چه گوید جای اگراه نیست در طریقت هر چه پیش سالک آید خیر اوست در صراط مستقیم ای دل ، کسی گمراه نیست چیست این سقف بلند سادهٔ بسیار تقش زین معما هیچ دانا در جمان آگاه نیست بر در میخانه رفتن کار یک رنگان بود خود فروشان را به گوی می فروشان راه نیست حافظ از بر صدر نشیند ز عالی مشربی است

درس سيزدهم:

اقبال وحانظ

فارسی شاعری کی ناریخ کے عظیم سرین غز لگوخواہبیش الدین حافظ شیرازی ، آٹھویں صدی هجری کے تیسر عشر ہے کے اوافر میں شیراز میں پیدا ہوئے اور اسی صدی کی آخری دہائی میں داعی اہل کو لبیک کہا اورشیرازهی میں ان کی آخری آرامگاہ ہے ۔

نا قدین بین اوراهل علم وادب متفقه طور پر حافظ کی غزلیات کو فاری شاعری کی معراج قر اردیتے ہیں ۔ان کی شعر کوئی کے بارے میں انسانوی روایات مشہور ہیں ۔ انہیں غیر معمولی شہرت و مقبولیت کی بنا پر لسان الغیب کے نام سے یا دکیا جاتا ہے ۔ چنگیز اور هلا کو کے ہاتھوں عالم اسلام بالحضوص ایران کی جابی و بربادی اور دگر کون ساجی و معاشر تی حالات کی بنا پر حافظ کے ہاں فلسفہ جر کے رجحانات ملتے ہیں، جو اقبال کی متحرک اور انقلا بی سوج سے متصادم ہیں، خالبًا اس بنا پر اقبال نے الحذر از حافظ صبیا گسار "کہ کر این عبد کے مسلمانوں کو کلام حافظ پر حاوی از حافظ میں حافظ پر حاوی

کلاه: پگڑی گنجیدن:سانا متاع: دولت فشیب: پہتی نوای دلگداز: ول کو پچھلا دینے والی آواز نثا مرھی کریں۔ فرھنگ:

فرودآبدن: ینچآنا اشک: آنسو پیرسبکتگین: مرادسلطان محمودغزنوی تنبهم بسکرابه تغافل: غفلت چپ وراست: بایال اوردایال ستیز: گزائی سعادت: خوش بختی شعادت: خوش بختی طلسم دل: دل کا جا دو فراز: بلندی

غزل اقبال

به سلازمان سلطان خبری دهم زرازی که جمهان توان گرفتن به نوای دلگدازی به متاع خود چه نازی که به شهر درد مندان دل غیزندوی نیسرزد به تبسیم ایسازی همه ساز بی نوایی دل شه نازیی هم ساز بی نوایی دل شه ایرن گیرد ر گدای بی نیسازی دل شهاه ایرن گیرد ر گدای بی نیسازی ز مقام می چه پرسی به طلسم دل اسیرم نه نشیب می نشیبی نه فراز می فرازی ده نشیب می نشیبی نه فراز می فرازی ره عاقلی رها کن که به او توان رسیدن به دل نیساز میدی به دل نیسازی به دل نیساز میدی به دل نیسازی به دل نیساز میدی به نگاه با کیازی

مندرجه بالاغز ليات مين ادلي اصطلاحات اورمشتر كات كى

غز لخسرو

همه شب فرونیاید به دلم گرشمه سازی رشب است اینکه دارم غم و نالهٔ درازی به جفاکالاه کج نه چو شناختی حد خود که میان شاهسواران چو تونیست شاهبازی همه شب چو شمع باشم به چنین خیال بختن که طفیل شمع بیشت بودم شبی گداری چو ندارم این سعادت که به گریه پات شویم زیسی ره تو شستن من و گریه پات شویم زیسی ره تو شستن من و گریه پات شویم همه خونست اشك خسرو ، همه این بود ضرورت بسر سیکتگین را چو به دل بود ایسازی

درس دواز دهم:

اقبال اورخسرو

سین الدولہ ابوالحن امیر خسر و دھلوی (۱۵۱ھ - ۲۵۵ھ)

یرصغیر کے فاری شعرائی متازرین مقام کے حال ہیں۔ آئیں جوشہت و
مقبولیت میسر آئی و ہالحضوص برصغیر کے کسی دوسرے شاعر کونصیب نہ ہوئی
مقبولیت میسر آئی و ہالحضوص برصغیر کے کسی دوسرے شاعر کونصیب نہ ہوئی
۔ امیر خسر و نے اپنے فضیح و بلیغ کلام سے ٹابت کر دیا کہ فاری شاعری
صرف احل زبان ہی کا خاصہ نہیں ۔ بقول شیل نعمانی امیر خسر و کی غزل مخالات
معدی ہی گراب ہے جو دو آسٹہ ہوگئی ہے۔ سعدی نے فاری غزل کو
جذبے کی سچائی ، زبان کی سادگی ، سوز وگداز اور ہے تکلف انداز بیان عطا
کیا ، بیتمام محاس خسر و کے حال بھی موجود ہیں اور مستزاد میہ کہ چھوٹی
بخروں میں نہایت اختصار اور ہے ساختگی کے ساتھ جذبات و احساسات
کی تر جمانی خسر و بی کا خاصہ ہے ۔ اقبال کے ہاں خسر و کی بیروی میں
متعدد خزلیات ماتی ہیں جو بیشتر صوفیا نہ اور عارفان مقاصیم کی حال ہیں۔
متعدد خزلیات ماتی ہیں جو بیشتر صوفیا نہ اور عارفان مقاصیم کی حال ہیں۔

فرهنگ:

اعلام کردن: اعلان کرنا اخون: جادو انجم: ستاره برم کردن: اکشاکرنا خوی رم: حادث گریز بائی گوکب: ستاره گوکب: ستاره محرم: رازدار ماه: حیا ند ناگهان: احیا تک خصین: سب سے پہلا وام کردن: ادھارلینا

غزل اقبال

فسندارا بادهٔ هر جام کردند چه بیدردانه او راعام کردند تماشاگاه مرگ ناگمان را جهان ماه و انجم نام کردند اگریك ذره اش خوی رم آموخت به افسون نگاهی رام کردند قرار از ماچه می جویی که مارا اسیرگردش ایسام کردند خودی در سینهٔ چاکی نگمدار ازایس کوکب چراغ شام کردند ازایس کوکب چراغ شام کردند

مندرجه بالاغز لیات میں اولی اصطلاحات اور مشتر کات کی نشا عدهی کریں۔

غزلراقي

تخسین باده گاندر جام گردند ز چشم مسب ساقی وام گردند به گیتی هر کجادرد دلی بود بهم گردند و عشقیش نام گردند جسال خویشن را جلوه دادند یه یك جلوه دو عالم رام گردند نهان بامحرمی رازی بگفتند نهان بامحرمی رازی بگفتند جهانسی را از آن اعالام کردند جوخود گردند راز خویشنن فاش عراقی را چرایدنام کردند؟

درس ياز دهم:

اقيال وحراتي

فخر الدین عراقی سانویں صدی هجری کے نامور غزل کوشاعر ہیں ۔ جذبہ عشق ان کی غزلیات کا ایم ترین موضوع ہے ۔ اگر چدان کا تعلق همدان سے تقالیکن عشق کی شش کے زیر اگر ماتان آپنچے اور تصوف میں وہ مقام ومرتبہ حاصل کیا کہ سہور دی سلسلے کے عظیم صوفی حضرت بہاء الدین زکریا ماتائی سے خرقۂ خلافت پایا ۔ مرشد کے وصال کے بعد شام کا سفر افتیا رکیا اور ۱۸۸۸ ھیں دعشق میں انتقال فرمایا اور کی الدین ابن عربی

ان كے كلام ميں سادگى اور سلاست نماياں ہے وہ سوز درون اور باطنى كيفيات كے اظہار پر قاور دكھائى ديتے ہيں ۔ اقبال نے بھى انہى كيفيات كے اللاغ كے ليے عراقى كار ات قبول كيے ہيں۔ فرھنگ: ثقافت گلچرہ: پھول سے چبر سوالا نیرنگ: جادو ہوش: ذہانت ارژنگ: ساسانی دور کے عظیم مصور مانی کی نصور ی کتاب کا نام ۔ جے وہ دعویٰ پیٹمبری کے ثبوت کے طور پر پیش کرتا تھا۔

باعث ننك: باعث شرم

12:5.

ني مشاهده : بغير و كيھے

بإره بمكثرا

چنگ:رباب،آل يموسيقى

خشم : غصه

درخشنده: چيکتاهوا

سپر: ڈھال

سنگ: پیخر

صبور: صبر

فرافتای:وسعت

غزل اقيال

بیاکه ساقی گلچمره دست بر چنگ است چمن زیاد بیماران جواب ارژنگ است نگاه بسی رسید از نیعمه دل افروزی به معنی ای که برو جامهٔ سخن تنگ است زعشتی درس عمل گیر و هرچه خواهی کن که عشتی جوهر هوش است و جابِ فرهنگ است زخود گذشته ای ۱ای قطرهٔ محال اندیست شدن به بحر و گهر برنخاستن ننگ است تو قدرِ خویسش ندانی بهازهٔ سخل است و گیرد تو گیرد تو گیرد و گرنه لعل درخشنده پارهٔ سنگ است و گیرد و گرنه لعل درخشنده پارهٔ سنگ است و گیرد و گرنه لعل درخشنده پارهٔ سنگ است

مذكوره غزليات مين اد في اصطلاحات اورشتر كات كاجائز وليس _

غزل سعدي

دنی که عاشق و صابر بود مگر سنگ است ز عشق تا به صبوری هزار فرسنگ است برادران طریقت نصیحنم مکنید که توبه در روعشق آبگینه بر سنگ است چه تربیت شنوم باچه مصلحت بینم؟ مراکه چشم به ساقی و گوش بر چنگ است به خشم رفتهٔ ماراکه سی بردیبغام؟ بیاکه ماسیر انداختیم اگر جنگ است بیاکه ماسیر انداختیم اگر جنگ است میاهی از دیشی چون رود که خودرنگ است سیاهی از حسی چون رود که خودرنگ است تحریر کیا۔ اس سال بغدادی عباس سلطنت هلاکوخان کے صافحوں اختیام
کو پینی ، اس موقع پر سعدی نے سقوط بغداد پر زور دارم شیخی کہا۔
سعدی ایک تا در الکلام شاعر ہیں۔ تمام ناقدین آبیں فاری
زبان کا مسلم الثبوت استاد اور فصیح ترین شاعر وادیب سلیم کرتے ہیں۔
آبیں اخلاقی شاعری کے حوالے سے بھی بے صدائم مقام حاصل ہے۔
ناشقا نہ غزل کہنے میں ان کا کوئی نانی نہیں۔ جبکہ قطعہ نگاری کو بھی
انہوں نے تقط کمال تک پینچا دیا۔ اگر چاقبال اور سعدی کی غزلیات میں
فکری اعتبار سے مماثلت نہیں یائی جاتی لیکن فنی مشتر کات ضرور ملتے ہیں

درى وهم:

اقبال وسعدي

شخ مصلح الدین سعدی شیرازی (۲۰۲ھ - ۱۹۹ھ) کا شار فاری شعروادب کی تاریخ کے متازیزین ناموں میں ہوتا ہے، جن کے عظیم منشورومنظوم آتارگذشتہ سات صدیوں سے اپنی اہمیت وافادیت کو برقر ارر کھے ہوئے ہیں۔

سعدی شیراز کے مردم خیزشہر میں پیدا ہوئے ۔ بجپین ہی میں والد کے سائیۂ شفقت سے محروم ہو گئے ۔ بعد از ال بغداد کے مدرسہ فظامیہ میں بھی زرتعلیم رہے ۔

سعدی نے زندگی کے تقریباً بیپاس برس سیروسیاحت میں بسر کیے جس کے گہر ہے اثر ات ان کی تحریروں میں بھی نمایاں ہیں ۔ بعد ازاں شیراز میں مستقل سکونت اختیار کی اورانا بکان فارس میں سے ایک ابو بکر سعد الدین زنگی کے حوالے سے سعدی تحکی اختیار کیا۔ ۱۵۵ ھیں اخلاقی مثنوی ''بوستان'' اور ۲۵۲ھ میں عظیم نثری شاھکار'' گلستان'' کو لخطہ بلی معدن: کان أسول: جا دو

انشاندن: چيز كنا

انفاس: نفس کی جمع ساتس

آسودان: آرام كرنا

بإكوفتن: ياؤك مارنا ردهال ڈالنارقص كرنا

پېنائی:وسعت

ترسيدن: دُرنا

جستن : وْصُولِدُ نا

خليدن: چبانا

شعبده: جادور كرتب

فروردین: ایرانی اتو یم کا پبلامهیند (۲۱ ماری سے ۴۰ اپریل

تك) موسم بهاركا آغاز

كشيرن: كمينچنا

غزل اقبال

ایس گنبده مینائی این پستی و بالایی در شده به دل عاشق با این همه بهنایی اسرار ازل جویی ابرخود نظری واکن یکتایی و بسیاری ابرخود نظری و بیدایی بر خیز که فرور دین افروخت چراغ گل برخیر و دسی بختین بالانهٔ صحرایی عشق است و هزار افسون حسن است هزار آئین نی سن به شمار آیم نی تو به شمار آیی هم باخود و هم بااوهجران که وصال است این؟ ای عقل چه می فرمایی

مندرجہ بالا غز لیات میں سے ادبی اصطلاحات کی نشا ندھی اور مشتر کات کو بیان سیجتے۔

اقبال اورمولانا رومٌ:

غزل مولانا

جانانظری فرسا چون جان نظرهایی چون گویم و دل بردی چون عین دل سایی ای بار بکش دستم آنجا که تو آنجایی ای روح چه می ترسی روحی نه تن و نفسی تن معدن ترس آمد تو عیش و تماشایی صبحانفسی داری سرمایه بیداری برخفته دلان بردم انفاس مسیحایی شمس الحق تبریزی خورشید چو استاره در نور تو گم گردد چون شرق بر آرایی

فرهنگ:

بی جاب: بے پروہ خس: تکا خبر بنیں دی: دیشہ: گذشتدرات رخ - چبرہ گشو دن - کھولنا مسلک: راستہ مطرب: موسیقاررساز بجانے والا معرون - دکھانا ربودن: چہالینا ربودن: چہالینا

غزل اقبال

تیرو سنان و خنجر و شمشیرم آرزوست
بامن میا که مسلك شبیرم آرزوست
از بهر آشیانه خسس اندوریم نگر
باز این نگر که شعلهٔ در گیرم آرزوست
گفتند لیب بیند و ز اسرار مامگو
گفتند لیب بیند و ز اسرار مامگو
گفتم که خیر نعرهٔ تکبیرم آرزوست
گفتم که خیر نعرهٔ تکبیرم آرزوست
گفتم که بی حجابی تقدیرم آرزوست
کو آن نگاوناز که اول دنم ربود
عمرت دراز باد همان تیرم آرزوست

ان غوالیات میں سے ادبی اصطلاحات اور مشتر کات کی نشا تدہی کریں۔

غزل مولانا

بندای رخ که باغ و گلستانم آرزوست بگشای لب که قند فراوانم آرزوست زین همرهان سست عناصر دلم گرفت شیر خدا و رستم دستانم آرزوست دی شیخ با چراغ همی گشت گردشهر کر دیو و دد ملولم و انسانم آرزوست گفت ندیافت می نشود جسته ایم ما گفت آنك یافت می نشود آنم آرزوست باقی این غیزل را ای مطرب طریف زین سان همی شمار که زین سانم آرزوست ار شادسنجالی الین ۱۳۲ ه بین ایک مجد وب درویش مش تبرین ی سے ملاقات نے انہیں ایک عارف وارسته، عاشق شیفته اور شاعر با کمال کے روپ بین ڈھال دیا ۔ مش سے وصال اور جج وفر ات کی کیفیات کا پرتو کلیات مش کی صورت بین ہمارے سامنے ہے ۔ ان کے ایک مرید حسام الدین چینی نے آئیس سائی غزنوی کی صدیقته الحقیقته اور عطار نیشا پوری کی صدیقته الحقیقته اور عطار نیشا پوری کی منطق الطیر کی بیروی میں مثنوی کھنے پر آمادہ کیا، اور یوں فاری ادب کا لا فانی شاھ کاروجود میں آیا ۔ مولانا نے ۱۵۲ ه میں تو نیم میں وفات پائی اورو بین فرن ہوئے۔

اقبال کی شاعری پرمولانا روم کے اثر ات کسی بھی دوسرے شاعر ،مفکر یافلنفی سے کہیں زیادہ ہیں بلکہ وہ آئیں اپنامر شد معنوی قرار دیتے ہوئے پیرروی کے ام سے مادکرتے ہیں۔ مثق: اقبال كاغزل كوئي

اقبال نے غزل کوئی میں فاری کے بعض عظیم شعرا کی پیروی کی ہے، جن میں مولانا روم، سعدی شیرازی، امیر خسر و، حافظ شیرازی، فغائی شیرازی، نظیری نمیشا پوری، صائب تبرین کی اور خالب دھلوی بے حدنمایاں ہیں ۔ یا در ہے کہ اقبال نے اگر چیفی اعتبارے ان شعرا کے اثر ات قبول کے لیکن فکری سطح پر اقبال کا انداز اور اسلوب منظر داور بے مثال ہے ۔ ذیل میں اقبال اور دیگر شعرا کی غزلیات کا طبیقی مطالعہ چیش کیا جاتا ہے ۔ جس سے اس عظیم فلفی شاعر کے فکری اور فنی اسلوب کو تجھنے میں مدد ملے گی ۔ سے اس عظیم فلفی شاعر کے فکری اور فنی اسلوب کو تجھنے میں مدد ملے گی ۔ اقبال اور مولانا روم (1)

مولانا جلال الدین محر، ۲۰۴۰ ه ق میں موجودہ انغانتان کے شہر بلخ میں ، اس عہد کے معروف مفتی وفقیہ بہاء الدین ولد کے ہاں بیدا ہوئے ۔ ان کے لؤکین ہی میں بیخاند ان مجرت کر کے موجودہ ترکی کے شہر تونید میں آباد ہوگیا ۔ ۲۲۸ ه میں والدکی وفات کے بعد مند وعظ و

مندرجہ بالااشعار ا:فاری شاعری کی کون سی صنف بخن ہیں؟ ۲:مطلع مقطع ،ردیق، تافیداور کلمات قافید کی نشاندہ کریں۔ ۳:اد بی اصطلاحات کوا لگ کریں۔

فرهنگ:

پنهان: پوشیده ره چهپاهوا تمنا: آرزو جام: پیاله دام: جال دریافتن: پالیما دوام جهمیشگی صحبت: گفتگو عالم رنگ و بودرنگ وخوشبو کی دنیا کوکب:ستاره غزل کے اہم ترین شعرا کی صف میں شامل کیاجا سکتا ہے۔ اقبال کی غزلیات میں بعض دیگر عظیم شعرا کی جھلک دکھائی دیق ہے۔جس کاجائز ہو آئندہ اسباق میں پیش کیاجار ہا ہے۔ مشق:

من بندهٔ آزادم عشی است اسام من عشق است اسام من عقل است غلام من هیگامهٔ این محفل از گردشِ جام من این کوکب شام من این ماه تمام من جان در عدم آسوده بنی ذرق تمنا بود مستانه نواها زد در حلقهٔ دام من ای عالم رنگ و بو این صحبت ما تا چند مرگ است دوام تو ، عشق است دوام من پیدا به ضمیرم او پنجان به ضمیرم او این است مقام او دریاب مقام من غزل

 خمار بمستی درود: سلام رسلامتی دوستدار: محبت کرنے والا رهبر: راهمهار قائد نلک: آسان کنار: آغوش کین : وشمنی لطف خدا: خدا کی مجر بانی راطف و کرم مباد: ایساند ہو مطهر: یا کیزه جناح رهبر والا تبارپاکستان درود باد بسه روح مطهر اقبال که بود حکمتش آموزگارپاکستان هزار بادهٔ تاخورده وعده داد که هست ازان یکستان ازان یکسش می بی خمارپاکستان گسان میبر که بود بیشتر از ایبرانی کسی به روی زمین دوستدارپاکستان به یادگار بهار این قصیده گفت و نوشت میشده لیظف خداباد یارپاکستان فرمنگ:

آموزگار:استادر سکھانے والا تپیدن: ترینا تپیدن برانیا تھند سلع بسلع کا پیاسا حکمت: دانائی

﴿ درود به پاکستان﴾ قصیدهٔ ملک اشعر ابہار

ه میشه الطف خدا باد بارباکستان به کین مباد فلک بادیار باکستان سزد کراچی و لاهوور قبة الاسلام که هست باری اسلام کار پاکستان مدام تشنهٔ صلح است ملتش هر چند که نیست کم زکسی اقتدار باکستان تید چوطفل زمادر جدا دل کشمیر که سر رشون نهد در کنار پاکستان ز سوی سردم ایران هزار گونده درود به ساکنان سعادت مدار پاکستان ز سادرود بر آن روح پر فتوح بزرگ یا محبوب کے لیے دنیا ئیکلمات اداکرتا ہے۔

رودکی سمرقندی ،فرخی سیستانی ،منوچیری دامغانی ، ناصر خسر و قبادیانی ،مسعود سعدسلمان ،انوری ،خاتانی شروانی ،سعدی شیرازی ، قاآنی شیرازی ، ملک الشعراعلامه محمد تقی بهار فاری کے عظیم قصیده کوشعرا میں شار موتے ہیں ۔

قسیدے میں پہلا شعر مُصرَّ ع ہوتا ہے اور پھر ہر دوسرے مُصرَّ ع میں تافیہ دکھائی دیتا ہے ۔ بالعموم پندرہ یا زائد اشعار ہی قسیدہ کہلاتے ہیں ۔ پہلے شعر کومطلع اور آخری شعر کومقطع کہتے ہیں ۔قسیدہ مندرجہ ذیل چارینیا دی اجز ارمشتل ہوتا ہے:

الف تشیب:قسید کا ابتدائی حصد جس میں بالعوم ناشقانه مضامین اور بعض او تات مناظر نطرت یا موسم کی تعریف بیان کی جاتی ہے اسے تعرف ل بھی کہتے ہیں۔

ب گریز بتمہید اور مدح کے درمیان آنے والے ایک یا دوشعر جوان دوصول میں ربط اور هم آھنگی پیدا کرتے ہیں۔

ج۔ مدعا: شاعر کا اصلی صدف اور قصیدے کا بنیا دی حصہ، جو حقیقی موضوع کا پتا دیتا ہے۔

فاری شاعری میں مدح ،سوگ ،عرفان وتصوف ، پندونصائح ، عشق ومستی اور مناظر فطرت کی تعریف میں تصائد ملتے ہیں۔ دیشریطہ و دعا: تصیدے کا آخری حصہ جس میں شاعر مدوح ورس مفتم:

اقبال کے ہاں فاری شاعری کی اصاف

کلاسیکل فاری شاعری مین "تافیه" بے پناہ اہمیت کا حال ب جو دراصل اشعار کی صنف کا تعین کرتا ہے، کلاسیکل فاری شاعری کی اہم ترین اصناف میں قصیدہ ہفر ل مثنوی ، رہائی، دوہیتی اور قطعه شامل ہیں۔ قصیدہ:

فاری شاعری کے زمانتہ آغاز لیعن تیسری صدی هجری کے وسط ہی سے قصیدہ، مقبول اور رائ صنف مخن رہا ہے ؛ جوعر بی شاعری کے اللہ ات کی نشائد ہی کرتا ہے۔

قسیدہ تیسری صدی ججری ہے گیا رھویں صدی ججری تک کہا جاتا رہا،لیکن جدید دور میں اس کارواج تقریباً ختم ہو چکا ہے، تیسری سے چھٹی صدی ججری تک کا زمانہ قصید کے کا شہری دور ہے۔اقبال کی فاری شاعری میں اس صنف فن کا کوئی سراغ نہیں ماتا۔ ادراک:شعوررسجی بوجه اعدا:عدوکی جمع روشمن دنش:جهنذار پرچم

قالوبلی : انہوں نے کہا کہ کیوں نہیں ؟ روز ازل روحوں سے جو عہد و بیان ہوا۔ اس طرف اشارہ ہے۔ اللہ تعالی نے روحوں کو مخاطب کر کے فرمایا : الست ہر بکم ، کیا میں تہارا پالنے والانہیں ہوں۔ جواب میں روحوں نے کہا۔ کہ کیوں نہیں ہو ہی ہمارارب ہے۔

كالا: سازوسامان

لاتر یب: نہیں کوئی سرزش تم پر ۔ فتح مکہ کے موقع پر انخضرت نے تمام اصل مکہ کے لیے عام معافی کا اعلان فر مایا۔

مندر دبدؤيل اشعار مين تلييح كي نشائد بي سيجيه

بهر نرخی که این کالا بگیری سودمند افتد به زور بازوی حیدر بده ادراك رازی را هیم خیو سرو آزاد فرزندان او بخته از قالوبلی پیدمان او دگر از شنکر و سنصور کم گوی دگر از شنکر و سنصور کم گوی خدا راهم یه راه خویشتن جوی گفت قاضی فی القصاص آمد حیات رندگی گیرد به این قانون ثبات چون درفشش کاریانی چاك شد آنیش اولاد سیاسان خاك شد آنیک بیر اعدا در رحمت کشاد آنیک بیر اعدا در رحمت کشاد

نسا امیسداست، زیساران قددیس،
طور سن سورد کسه سی آید کسیس،
پیشعریو و کرحفرت موی کلیم الله کا جمز و طور ذبین میں تا زه ہو
جاتا ہے ۔ ادبی اصطلاح میں یوں کس تاریخی واقعے کی طرف اشارہ کرنا
"تلیم" کہلاتا ہے۔

عليح:

افت میں آگھ ہے اشارہ کرنے اور فن بدلیے کی اصطلاح میں کسی معروف تاریخی واقع ، داستان ، آیت ،حدیث یا قول کی طرف اشارہ کرنے کو سے بین ۔ اشارہ کرنے کو سے کہتے ہیں ۔ مشق: فرهنگ:

آب وگل: پانی اور مٹی بادہ: شراب حیات: زندگی دانای راز: جمید جاننے والا صنم: بت عصر : زمانه نغان: فریاد ملوکیت: بادشا بت مشکین شناس: چوهرشناس

عصص من دانسنده اسرار نیست یوسف من به سر ایس بسازار نیست اس شعر کوغورت پر جیے عصر اینی زماند تو جانے کی صلاحیت نہیں رکھنا۔ لہذا بہاں عصر من سے مرادشاعر کے ہم عصر لوگ ہیں۔ مجاز: کسی لفظ کا اپنے غیر حقیقی معنوں میں استعال جب کر حقیقی اور غیر حقیقی معنوں میں تشبید کے علاوہ کوئی اور تعلق پایا جائے ۔ یہ تعلق اولی اصطلاح میں علاقہ کر ووئی ، علاقہ خاص و عام ، علاقہ کا ازم و ملزوم ، علاقہ مب ومسبب وغیرہ۔ مشق:

مندرجه ذيل اشعار مين مجاز كي نشاند بي كيجية:

فرهنگ: انجمن بحفل مندا خلوت: تنهائی رُخٍ گُل: پھول کاچيره سك: پتر شوريده: بقر اراب چين عالمتاب: دنیا کوروش کرنے والا عروس: دلبن فرصنك: ثقافت فسون: جادو فسون پیشه: جا دوگر مم فن عم يو لنه والا مُحُويدِن: اختيار را نتخاب كرنا E17:10

جوهر آئینه بخشد سنگ را مین ندید می هنور مین ندید می هنور آئینی داری اگرید میا را بسوز اگرچه عقل فسون پیشه لشکری انگیخت تو دل گرفته نباشی که عشق تنها نیست کم سخی غنچه که در پردهٔ دل رازی داشت در هجوم گل و ریجان غم دم سازی داشت خیال مین به تماشای آسمان بود است بدوش ماه و به آغوش کم کشان بود است بیا که بلیل شوریده نعمه برداز است عروس لانه سرایا گرشمه و ناز است

يخض

خسلوت انسدر تس گسزیسند زندگسی انسجسسن هسا آفسریسند زندگسی اس شعر میں شاعر زندگی کو انبان تصور کرتے ہوئے تنہائی افتیار کرنا اور بزم آرائی چیے انبانی افعال کواس سے منسوب کررہا ہے۔ تشخیص:

بے جان اشیاء یا مظاهر نطرت سے انسانی مفات منسوب کرناتشخیص کہلاتا ہے۔

مشق:

مندر درونیل اشعار میں تشخیص کی نشاندی کیجے۔ راہ شسب جسون مرسر عسائست اب زد گسسریسے مسسن بسسر رخ گسل آب زد

عشق صيقل سي زند فرهنگ را

کاشانه: گررشهکانه ماه تمام: چودهوین کاچاندر بدر محمل: کجاوه نانه: اونگن سینی آزادهٔ چابك نقسس طایسر ایسام را گردد قفسس عشق برناقهٔ ایام کشد، حمل خویش عاشقی؟ راحله از شام و سعر باید کرد چشم هستی را مشال سردم است غیسر را بیننده و از خود گم است می تید از سوز من ، خون رگ کائنات من به دو صرصرم ، سن به غو تندرم فرعنگ:

> بام :حیت دُرِآبدار:چکتاهواموتی طارد:رپنده غنچهٔ خوابیده:سوئی موئی کل تفس بینجره

استعاره ساده:

استعاره کی اس متم میں صرف مستعار مند (مشید به) کا ذکر ہوتا ہے جبکد شاعر کی مراد مستعار لد (مشید) ہوتا ہے ۔ استعاره کنائی:

جب صرف مستعار لد كا ذكر كياجائ اور مستعار مند كے اجز ائے ميں سے كى ايك كو قرينے كے طور ير لايا جائے اسے استعارة كنائى كہتے ہيں۔

مندرجه ذيل اشعار مين استعاره كي نشائد بي يجيه:

ای غینجهٔ خوابیده چونرگس نگران خیز کاشانهٔ سارفت به تاراج غمان خیز حسرت چلوهٔ آن ساه تماسی دارم دست بر سیئه نظر بر نب باسی دارم به ضمیرت آرمیدم تو بجوش خود نمایی به کناره بر فکندی دُر آبدار خود را

استعاره

بہر نصس کے بر آری جہاں دگر گوں کن دریاں د

عبد: بنده، غلام فرور یختن: گرجانا للک: آسان کاسه: پیاله گردون: آسان گرنیدن: ڈسنا، ڈیک ماریا متاع: مال ودولت متاع: مال ودولت ناصبور: بےقرار چه کنم که فطرت من به مقام در نسازد
دل ناصبور دارم چو صبابه لانه زاری
مثال لاله فتادم به گوشهٔ چمنی
مراز تیر نگاهی نشانه بر جگر است
خوش آنکه رخت خرد را به شعلهٔ می سوخت
مثال لاله متاعی ز آنشی اندوخت
بیار باده که گردون به کام ما گردید
مثال غنچه نواهاز شاخسار دمید

قرعتك:

انجم: ستاره برگ: پتا نخر: آزاد خرد: عقل در:موتی سفقن: بروفا

قراردما ہے۔ مثق:

درج ذيل اشعار مين تشبيه كانثا ندى كيجية

خوشا کسی که فرو رفت در ضمیر وجود سخن مثال گمر بر کشید و آسان گعت نکته ای می گویست روشن چو در تما شدید از عبد و خر عشق ازین گفید در بسته برون تاختن است شیشه ساه زطاق فلک انداختن است هیچکس رازی که من گویم نگفت همچو فکر من در معنی نسفت عشق تایید و خرد می گزدش صورت مار گرچه در کاسه زر لعل روانی دارد مخور نادان غم از تاریکی شبها که می آید مخور نادان غم از تاریکی شبها که می آید چو انجم می درخشد داغ سیمایی که من دارم

لیکن کسی بھی تشبیہ کے لیے 'مصبہ'' اور' مصبہ بہ'' کا ہونا لازی ہے۔ جنہیں ارکان تشبیہ کا نام دیا جاتا ہے۔

تثبيد كاتسام:

تشیید کی بول تو بہت می انسام میں سے اہم ترین تشبیه مطلق اور

تثبيه بلغ بين-

تثبيه مطلق:

امی تشیبہ جس میں جمی ارکان تشیبہ یعنی مشبہ ،مشبہ ب، وجہ تشیبہ اور ادات تشیب ند کور ہول تشیبہ مطلق کہلاتی ہے جو فاری شاعری میں تشیبہ کی رائے ترین تشم ہے۔ تشیبہ بلیغ:

ایی تثبیہ جس میں وجہ شبہ اور ادات تشبیہ دونوں کوحذف کر دیا جائے اور مضرطر فین تشبیہ یعنی مصبہ اور مصبہ بہند کور جول ، تشبیہ بلیغ کہ نہایت خوبصورت مثالیں ملتی جی ساتھ تر یہ ساتھ کی نہایت خوبصورت مثالیں ملتی جیں ۔نا قدین مخن نے تشبیہ بلیغ کو تشبیہ کی معراج اور استعارے کے قریب

عشبه كہتے ہيں۔

مندرجہ بالا مثال میں چونکہ دل کو پتے ہے مماثل قرار دیا گیا ہے، اس لیے اس مثال میں دل' مشبہ'' ہے۔

ا مصبہ بہ:جس چیز ہے کسی دوسری چیز کوتشبیہ دی جائے اسے مصبہ بہ جس چیز ہے کسی دوسری چیز کوتشبیہ دی جائے اسے مصبہ بہ کہتے ہیں۔

سا۔ ادات تغییہ: وہ الفاظ وکلمات جن کی مددے ایک چیز کوئس دوسری چیز سے تشییہ دی جائے ، ادات تشیبہ کہلاتے ہیں ۔ مذکورہ بالامثال میں کلمہ ' دچو' ادات تشیبہ ہے۔

چو، چون مثل ، ما نند مشهو رادات تشبیه بین -

۳ و و بیتنبید: وه مشتر که خوبی یا صفت جس کی بنایر ایک چیز کوکسی دوسری چیز کی مانند قر ار دیا جائے وجہ تشبیه کہلاتی ہے۔ مثلاً مذکور ہالامثال میں لرزنا وجہ شبہ ہے۔

طرفین تشبیہ: شاعر اپن بات میں گہر انی اور صن پیدا کرنے کے لیے بعض او تات وجہ شبہ یا ادات تشبیہ یا ان دونوں کوحذ ف کرسکتا ہے۔ تثيب

داسم درسیب مسی اسوزد چو برگی کسه بسروی قسطسره شب مشید دشید مندرجه بالاشعر پرغور یجی، اقبال نے اپنے بینے میں دھڑ کتے ہوئے دل کوکسی درخت کی شاخ پرلرزتے ہوئے پتے کے مماثل قر اردیا ہے۔ دراصل شاعر نے اپنے قلبی احساسات کوواضح اور آشکار انداز میں بیان کرنے کے لیے تشیید کا سہار الیا ہے۔

مشتر ک صفت یا صفات کی بنا پر رو یا چند چیزوں کوایک دوسرے کی ما نندقر اردینا تشبید کہلاتا ہے۔ ارکان تشبید:

تشبیہ چارار کان پرمشتل ہوتی ہے۔ ا۔مشبہ: جس چیز کوکسی دوسری چیز کی مانند قرار دیا جائے ، اے به پاکردن: کھڑاکر دینا دیر: بتکدہ زنار: مقدس دھا گاہنے ھندوا پی کلائی پر ہاند ھتے ہیں۔۔ سبک سیر: تیز رفتار سیل: سیلاب صبا: ہوا منارت کردن: لوٹ لینا غنچ: کل میحود: جسے محدہ کیا جائے انگس: سائس

هنوز: اب تك

هويد اشدن: ظاهر جونا

فرزان به به گفت ارم دیوان به به کردارم
از بادهٔ شوق تو هشید ارم و مستم سن
مندرجهالااشعارین
ادردیف کافین کیج
۲- تانیح کانثا ندی کیج
۳- گلمات تافیکوا لگ کیج
مر "مطلع" کی بارے بین بتائیک
۵ مشاعر نے گئم استعال کیا ہے انہیں
۱۹- "زبوریجم" میں سے کچھا سے اشعار کا انتخاب کیجے جن میں
ردیف، تافیہ کلمات تافیہ مطلع مقطع تحقیق کی نشا ندی ممکن ہو۔
فرصنگ:

امیر: گرفتار افروختن:روشن کرنا باده: شراب شخلص:

اس مبق کے آغاز میں مندرج غزل کے آخری شعر میں شاعر نے اپنا قلمی نام استعال کیا ہے۔ جسے خلص کہتے ہیں ۔یا در ہے کہ خلص آخری شعرے پہلے بھی ؤ کر ہوسکتا ہے۔ مشق:

صورت نیرستم من بتخانه شکستم من آن سیل سبك سیرم هر بند گسستم من در بود و نبود من اندیشه گمانما داشت از عشق هویدا شد این نکته که هستم من در دیر نیاز من در کعیه نماز من زنار بدوشم من تصبیح بدستم من سرمایه درد تو غارت نتوان کردن اشکی که زدل خیزد در دیده شکستم من ردیف سے پہلے آنے والے کلمات برغور کیجے، آپ کو'' آ'' کی کراردکھائی دے گی، جو دراصل'' قافیہ'' ہے اور''صبا، وا، کجا، چہا، بپااور بما''''کلمات قافیہ'' ہیں۔

تافیہ کلاسکی فاری شاعری میں بے پناہ اہمیت کا حال ہے اور کوئی بھی شعر تافید کے بغیر تفکیل نہیں یا تا۔ فاری شعر کی تمام اصناف بخن تافید ہیں۔ تافید ہی ہے متعین ہوتی ہیں۔

مُعرِّ ع:

ایباشعرجس کے دونوں مُصرَّ عَ ہم آنا فیہ ہوں مُصرَّ عَ کہلاتا ہے۔ مطلع:

منظوے کا پہلاشعر جو بالعموم مُصرَّ عجوتا ہے۔

مقطع

منظو مے کا آخری شعر جو بالعموم مُصر عنبیں ہوتا مقطع کہلاتا ہے۔

مصراع اوربيت (شعر):

کلاسیکل فاری شعر ی اصاف کی مختصر ترین صورت ہیت (شعر) ہےاور هر شعر دو مُصرَّعوں پر مشتمل ہوتا ہے۔

زن:

کوئی بھی مصراع پڑھنے کے بعد ایک خاص آھنگ اور موسیقی کا احساس پیدا ہوتا ہے ، جونٹری تحریر پڑھنے سے محسوس نہیں ہوتا ، دراصل یبی احساس' مشعر کا وزن'' ہے ۔ کلاسکی فارس شاعری میں' وزن شعر'' علم عروض کا تا بع ہے۔

رولف:

پہلے شعر کے دونوں مُصرَّعوں اور پھر هرشعر کے دوسرے مُصرَّعے کے آخری الفاظ کوغورے دیکھیے ،آپ کو'نو انی کرد'' کی تکرار دکھائی دے گی ، جے شعری اصطلاح میں ردیف کہتے ہیں ، ردیف ایک لفظ ، چند الفاظ یا ایک جملے پر مشتل ہوسکتی ہے۔ردیف کے حامل اشعار مردف ''کہلاتے ہیں۔

ورس اول:

شعرى اصلاحات

درون لالب گذر چون صبا توانی کرد به یك نفس گره عنچه وا توانی کرد حیات چیست جهان را اسیر جان کردن تو خود اسیر جهانی کجا توانی کرد؟ا مقدر است که مسجود مهر و مه باشی ولی هنوز ندانی چها توانی کرد ولی هنوز ندانی چها توانی کرد اگرز میکدهٔ من پیاله ای گیری ز مشت خاك جهانی به یا توانی کرد چسان به سان به سینه چراغی فروختن اقبال به خویش آنچه توانی به ماتوانی کرد اقبال شناس تذریس فارسی ب**ز**ر بعه کلام **اقبا**ل

تيسري سه ما ډی (حصه سوئم)